

„Podkladový materiál k problematice finanční gramotnosti“

Téma finanční gramotnosti a zejména jejího nedostatku je velmi úzce provázáno s problematikou dluhů, předlužení a ve svém důsledku také chudoby a sociálního vyloučení. Za nejdůležitější příčiny předlužení lze považovat nedostačující příjmy, zbytečně vysoké výdaje a nedostatečnou právní ochranu spotřebitele. Ve všech těchto případech je finanční gramotnost důležitým nástrojem prevence i pomoci.

Rostoucí zadlužování českých domácností spolu s rizikem neschopnosti splácet finanční závazky je v centru pozornosti médií, odborníků i politiků již delší čas, v roce 2010 byl např. vládou schválen programový dokument „Národní strategie finančního vzdělávání na období let 2010 – 2015“, který představuje koncepci vzdělávání v dané oblasti, přičemž hlavní odpovědnost leží na MF, ČNB a MŠMT. Finanční gramotnost obyvatel České republiky by tak měla být posilována prostřednictvím školního i celoživotního vzdělávání a dostupné poradenské sítě.

Předlužení jako příčina i následek sociálního vyloučení se stalo také jednou z pěti priorit Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení v ČR, prioritou, která měla mezi odbornou veřejností největší ohlas, soudě alespoň podle žádostí o finanční příspěvek z Dotačního programu, vyhlášeného právě pro Evropský rok 2010.

Schopnost hospodařit s finančními prostředky je bezesporu důležitá pro celou populaci, z pohledu MPSV je však téma významné zejména proto, že ve společnosti existují zranitelné skupiny, pro které má osvěta v oblasti finanční gramotnosti zvláštní význam. Jedná se zejména o skupiny sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené, ať už nezaměstnané, seniory či například obyvatele sociálně vyloučených lokalit. I proto MPSV připravilo vzdělávací modul základního poradenství v oblasti finanční gramotnosti pro zaměstnance úřadů práce a kladlo na něj důraz i v oblasti sociálního poradenství.

Destruktivní důsledky nedostatečné finanční gramotnosti mohou být patrné ve všech oblastech kvality života, v oblasti zaměstnání (ztráta motivace pracovat), bydlení (ztráta jistoty) i mezigeneračního přenosu životních hodnot.

Aktivity MPSV v oblasti finanční gramotnosti

1) Strategie sociálního začleňování 2014 – 2020

Problém velmi nízké / nedostatečné finanční gramotnosti obyvatel ČR je reflektován v zastřešujícím dokumentu pro oblast sociálního začleňování, „**Strategie sociálního začleňování 2014 – 2020**“ (usnesení vlády ze dne 8. ledna 2014 č. 24), jejíž přípravu MPSV koordinovalo. V kapitole 3. 7 „Zajištění slušných životních podmínek“ uvedené Strategie je dále upozorňováno na to, že nízká finanční gramotnost je rizikovým faktorem vzniku zadluženosti a předluženosti obyvatel. Předluženost tvoří značnou

bariéru v přístupu osoby ke zdrojům, jako je standardní a nesegregované bydlení nebo kvalitní a legální zaměstnání. Stejně tak vysoká míra nezaměstnanosti, chudoby a sociálního vyloučení je příčinou předluženosti osob, které se ocitají v mnohdy neřešitelné sociální a osobní situaci. Důsledky předluženosti jsou hrozivé – pro dosud bezúhonné občany znamenají nečíslně vysoká sociální rizika, ztrátu rodiny, domova, psychickou zátěž a u některých z nich dokonce vedou k překročení zákona a prvnímu spáchání trestného činu. U osob již dříve trestaných jsou tato rizika ještě mnohem vyšší. Opakované páchaní trestných činů se odráží ve vysokém počtu uvězněných osob, jejichž perspektiva začlenit se zpět do společnosti je velmi nízká. Zmíněný stav je rovněž i problémem státu, který je zatěžován vysokými náklady na sociální systém v důsledku řešení problémů spojených s předlužeností.

Shora cit. Strategie v reakci na výše uvedená rizika obsahuje mj. opatření 3.7.f „**Podpora účasti uchazečů a zájemců o zaměstnání v aktivitách zaměřených na zvýšení finanční gramotnosti**“, jehož gestorem je ÚP ČR, s termínem plnění průběžně, nebo opatření 3.7.g „**Podpora systému finančního vzdělávání – žáci základních a středních škol, pedagogové, odborníci, veřejnost**“, jehož gestorem je MŠMT, taktéž s průběžným termínem plnění.

Podle současné právní úpravy je jediným legitimním nástrojem pro oddlužování osob institut **oddlužení** podle insolvenčního zákona. Tento institut naznal tzv. revizní novelou, která nabyla účinnosti od 1. 1. 2014, několika změn, jež reflektují detekované nedostatky insolvenčního zákona v návaznosti na provedené vyhodnocení dosavadní aplikační praxe. Na problematiku oddlužení je zaměřeno opatření 3.7.ch výše uvedené Strategie „**Vyhodnotit a zanalyzovat změny nové právní úpravy týkající se ochrany spotřebitele po 1. 1. 2014, oddlužení po 1. 1. 2014 a vymáhání pohledávek po 1. 1. 2013, vyhodnotit jejich efektivitu a navrhnout opatření k odstranění zjištěných nedostatků nebo k zefektivnění již zavedených opatření**“. Gestor úkolu, Ministerstvo spravedlnosti, v současné době důkladně vyhodnocuje stávající institut oddlužení včetně provedených změn tohoto institutu. Následně bude zvážena nutnost případných dalších změn institutu oddlužení nebo zavedení jiných relevantních opatření.

2) Vytvoření opatření, příp. též metodiky k řešení zadluženosti nejchudších obyvatel, kteří již ztratili nebo jsou ohroženi ztrátou bydlení

MPSV bude v roce 2015 ve spolupráci s dalšími resorty a experty z oblasti prevence a řešení bezdomovectví usilovat o „**vytvoření opatření, příp. též metodiky k řešení zadluženosti nejchudších obyvatel, kteří již ztratili nebo jsou ohroženi ztrátou bydlení (osoby, které nedosáhnou na osobní bankrot)**.“ Tento úkol (5.1.2i) vyplývá z usnesení vlády ze dne 28. srpna 2013 č. 666 „*Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020*“, resp. usnesení vlády ze dne 21. května 2014 č. 366, „*Návrh konkrétních kroků k naplnění cílů Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 a harmonogram jejich plnění*“.

3) Národní strategie finančního vzdělávání na období let 2010 – 2015

Všechna výše uvedená opatření jsou v souladu s „Národní strategií finančního vzdělávání na období let 2010 – 2015“ v gesci Ministerstva financí ČR, která reflektuje téma předluženosti prostřednictvím opatření ke zvyšování finanční gramotnosti obyvatel se specifickým zaměřením na děti a mladé osoby, nepomíjí však ani určité skupiny dospělé populace (dlouhodobě nezaměstnaní či lidé se základním vzděláním). Jejím cílem je vytvoření uceleného systému finančního vzdělávání pro zvyšování úrovně finanční gramotnosti občanů v České republice. Uvedená národní strategie vymezuje hlavní problémy a navazující prioritní úkoly v oblasti finančního vzdělávání, včetně specifických úloh klíčových aktérů, s důrazem na roli institucí veřejné správy. Role MPSV v oblasti finančního vzdělávání tkví zejména v podpoře práce se skupinami osob ve ztížené sociální situaci.

Aktivity Úřadu práce ČR v oblasti finanční gramotnosti

1) Projekt Vzdělávání uchazečů o zaměstnání v socioekonomických kompetencích (dále jen „SEKO“)

Úřad práce ČR je partnerem projektu, jehož realizátorem je Fond dalšího vzdělávání p.ř.o. Projekt vznikl na základě strategického zadání MPSV a vychází z Národní strategie finančního vzdělávání Ministerstva financí ČR z roku 2010. Projekt je spolufinancován OP LZZ. Byl schválen v červenci 2012 v celkové výši 298 399 839,- Kč s předpokládanou dobou realizace do 30. 6. 2015.

Cílem projektu je zvýšit šance klientů Úřadu práce ČR na získání a udržení si zaměstnání prostřednictvím rozvoje jejich socioekonomických kompetencí, tzn.:

- zvýšení finanční gramotnosti,
- zlepšení prezentačních a komunikačních dovedností,
- snazší orientace v rámci složitého světa osobních financí a finančních produktů.

Úřad práce ČR se podílí na všech klíčových aktivitách, nicméně stěžejní je spolupráce při klíčové aktivitě 01 – *Výběr vhodných kandidátů ke školení SEKO a kandidátů pro lektorství v rámci veřejné služby*, tzn. výběr finální cílové skupiny vhodné k zařazení do vzdělávacích kurzů SEKO dle stanovených profilů.

Cílovou skupinou projektu jsou uchazeči o zaměstnání se zvýšenou pozorností při zprostředkování zaměstnání (zejména uchazeči o zaměstnání v evidenci ÚP po dobu 5 měsíců a více). Cílová skupina projektu byla dále rozdělena do dvou skupin, tj. Profilu A a Profilu B. Rozdělení plyne z potřeb realizace projektu, konkrétně z realizace dvou typů vzdělávacích aktivit (základní školení SEKO a rekvalifikační kurzy).

Základní školení SEKO je kompletně zajištěno vybraným dodavatelem. Rekvalifikační kurzy pak daný dodavatel zajistí z organizačního hlediska, lektorsky je zajistí FDV. V základním kurzu SEKO bude proškoleny 35 000 uchazečů o zaměstnání, z nichž

360 bude zařazeno do rekvalifikačních kurzů (90 do rekvalifikačního kurzu „Lektor dalšího vzdělávání“ a 270 do rekvalifikačního kurzu „Konzultant pro prevenci předlužení v osobních financích“).

Kurzy byly postupně zahajovány v jednotlivých krajích v průběhu srpna roku 2014. K 31. 12. 2014 bylo, dle informací získaných od dodavatelů, dosud proškoleno **5 898** osob, z nichž **4 687** je úspěšně podpořenou osobou, tzn., že splnily docházku v rozsahu 80% a složily test na minimálně 75%. Tato čísla však nejsou finální a kompletní, jelikož dosud nebyly předloženy podklady od všech dodavatelů.

Účastníci Profilu B, tedy ti, kteří splňují požadavky akreditace rekvalifikačních kurzů, nejprve absolvují pracovní diagnostiku. Pracovní diagnostika byla zahájena v prosinci 2014 ve Zlínském kraji, kde bylo osloveno celkem 123 osob, z nich **70** pracovní diagnostiku absolvovalo. Z této skupiny pak bylo **28** osob doporučeno pro účast v rekvalifikačním kurzu „Konzultant pro prevenci předlužení v osobních financích“ a **12** osob pro účast v rekvalifikačním kurzu „Lektor dalšího vzdělávání“.

Na základě výstupu z pracovní diagnostiky jsou aktuálně připravovány rekvalifikační kurzy ve Zlínském kraji.

V následujících měsících budou obě aktivity (pracovní diagnostika a rekvalifikační kurzy) probíhat ve zbývajících krajích ČR.

Více informací k projektu SEKO naleznete níže, v kapitole „Aktivity Fondu dalšího vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti“.

2) Skupinové poradenské aktivity

S cílem aktivizace a zvýšení zaměstnatelnosti cílových skupin, jimiž jsou především uchazeči o zaměstnání, Úřad práce ČR zařazuje klienty do poradenských aktivit. Jednou z významných poradenských aktivit jsou *Job Cluby*, jejichž součástí, s přihlédnutím ke specifikám cílové skupiny, bývá i zařazení bloku finanční gramotnost a finanční poradenství. Tento blok probíhá především v rámci Job Clubu Klasik, v časové dotaci průměrně 2 hodiny. Cílovou skupinou jsou především ty osoby, které jsou vedeny v evidenci uchazečů o zaměstnání déle než 5 měsíců nebo osoby, které se přechodně ocitly v mimořádně obtížných poměrech nebo v nich žijí, osoby společensky nepřizpůsobivé, osoby po ukončení výkonu trestu odnětí svobody nebo po propuštění z výkonu ochranného opatření zabezpečovací detence a osoby ze sociokulturně znevýhodněného prostředí.

Také v rámci klíčové aktivity 08 (KA 08) projektu *Efektivní systém rozvoje zaměstnanosti* je s uchazeči o zaměstnání pracováno intenzivní formou. Toto intenzivní poradenství je realizováno individuální i skupinovou formou a je zaměřováno na oblasti finančně právní, pracovně právní, sociálně právní a společenské. Intenzivní poradenství se ukazuje jako účinný nástroj prevence nelegálního zaměstnávání a zároveň jako vysoce efektivní způsob práce s dlouhodobě evidovanými klienty.

V projektu *Vzdělávání a dovednosti pro trh práce*, jehož cílem je zvýšení šancí

a možností uchazečů a zájemců o zaměstnání evidovaných na ÚP ČR na nalezení nového zaměstnání či změnu zaměstnání a jejich návrat zpět na trh práce, probíhá realizace formou zapojení uchazečů a zájemců o zaměstnání do poradenských programů, které by měly účastníky projektu motivovat k návratu zpět na trh práce (zejména dlouhodobě evidované uchazeče) a dále zabezpečováním rekvalifikací (jak rekvalifikací standardních, tak i rekvalifikací zvolených), neboť v současné době kvalifikace uchazečů a zájemců o zaměstnání mnohdy neodpovídají požadavkům zaměstnavatelů. Následující tabulka poskytuje přehled, jak v období červen 2013 až listopad 2014 probíhala aktivita Finanční gramotnost v rámci projektu:

Druh poradenské aktivity	Zařazeno celkem			Úspěšně ukončeno			Nástup do zaměstnání po absolvování		
	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy
Finanční gramotnost	382	186	196	351	175	176	23	12	11

3) *Rekvalifikace*

Rekvalifikace, jako jeden z významných a účinných nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, jsou v některých případech rovněž zaměřeny do oblasti finančního poradenství a gramotnosti.

16 rekvalifikačních zařízení má platnou akreditaci na rekvalifikační program „Finanční poradce, 4 rekvalifikační zařízení mají platnou akreditaci na program „Konzultant – se zaměřením na osobní finance“.

4) *Realizace regionálních individuálních projektů (RIP)*

V regionálních individuálních projektech je finanční gramotnost většinou součástí poradenských činností, které mohou být jednou z klíčových aktivit projektu.

Z níže uvedené tabulky vyplývá, že aktuálně je v realizaci 67 RIP, z nichž 40 RIP má, jako součást klíčové aktivity, finanční gramotnost.

	Kraj (krajská pobočka ÚP ČR)	Počet ukončených RIP	Z toho Finanční gramotnost	Počet RIP v realizaci	Z toho Finanční gramotnost
1	Praha	4	0	4	3
2	Středočeský	2	1	7	3
3	Jihočeský	6	5	2	2
4	Plzeňský	7	2	4	2
5	Karlovarský	5	5	4	4
6	Ústecký	16	5	4	3
7	Liberecký kraj	7	4	4	4
8	Královéhradecký	4	2	5	4
9	Pardubický	8	1	3	3
10	Vysočina	9	1	7	1
11	Jihomoravský	9	1	8	3

12	Olomoucký	10	3	7	4
13	Zlínský	6	1	4	3
14	Moravskoslezský	6	1	4	1
	Celkem	99	32	67	40

5) Sekce pro sociální věci

Sekce pro sociální věci se do oblasti finanční gramotnosti neangažuje přímo, ale prostřednictvím podnětů na sekci zaměstnanosti. Takto byl podpořen vznik NIPu, který má být přednostně zaměřen na klienty útvarů NSD (primárně příjemce dávek pomoci v HN) a bude obsahovat poradenské aktivity z oblasti finanční gramotnosti. Do projektového týmu k přípravě tohoto NIPu jsou delegováni zástupci útvaru NSD Generálního ředitelství Úřadu práce ČR.

Aktivity Fondu dalšího vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti

Tento materiál shrnuje aktivity realizované prostřednictvím FDV, p.o., v oblasti finanční gramotnosti, a to v uplynulých dvou letech. Všechny níže uvedené aktivity směřovaly k zajištění realizace školení v oblasti socioekonomických kompetencí, jejichž zásadní náplní je vzdělávání uchazečů o zaměstnání (jako jedné z nejohroženějších cílových skupin z hlediska rizika předlužení) ve finanční gramotnosti. Na základě níže popsaných aktivit bylo přistoupeno k praktické realizaci vzdělávacích aktivit a jejich uplatnění v praxi.

1) Vytvoření standardu finanční gramotnosti dospělého občana projektu SEKO

V rámci projektu SEKO vznikl ucelený a unikátní soubor kompetencí v oblasti finanční gramotnosti. Standard finanční gramotnosti dospělého občana projektu SEKO je pak podkladem pro tvorbu veškerých vzdělávacích aktivit FDV na poli finanční gramotnosti, závaznou osnovou pro tvorbu vzdělávacích materiálů a také propagačních materiálů, které směřují z dlouhodobého hlediska k prevenci předlužení ohrožených a znevýhodněných skupin obyvatelstva.

2) Akreditace vzdělávacích programů

FDV akreditovalo ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR dva rekvalifikační programy v oblasti finanční gramotnosti (Lektor dalšího vzdělávání a Konzultant prevence předlužení v osobních financích).

Konzultant prevence předlužení v osobních financích bude kromě finanční gramotnosti proškolen také v oblasti občanského poradenství a uplatní se například v neziskové sféře zaměřené na prevenci předlužení obyvatel. Lektor pro oblast finanční gramotnosti získá navíc kvalifikaci podle Národní soustavy kvalifikací, která je významným kvalifikačním prvkem pro práci lektora nejen v oblasti finanční gramotnosti.

3) Tvorba testových otázek a jejich pilotní ověření

V návaznosti na Standard finanční gramotnosti dospělého občana projektu SEKO vznikly pro jednotlivé kompetence ve spolupráci s odborníky na pedagogiku a metodologii tvorby testů testové otázky, které univerzálně testují znalost či dovednost

v rámci dané kompetence. Testové otázky byly následně ve spolupráci s Fakultou sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze pilotně ověřeny. Výsledky testu byly aplikovány na testové úlohy, které budou užívány v rámci základního školení finanční gramotnosti tak, aby testy neobsahovaly úlohy s neúměrně vysokou obtížností. Jako problematické se ukázaly především početní úlohy. Dlouhodobě nezaměstnaní dále často neznají klíčový pojem, který je obsažen v testové úloze. Také jsou skupinou s poměrně specifickými životními zkušenostmi. Některé finanční produkty z vlastního života neznají (typicky hypotéky, stavební spoření), v některých oblastech se díky zkušenostem vyznají velice dobře (exekuce, oddlužení, nároky na důchod a sociální dávky). Díky tomu jsou pro nezaměstnané obtížné některé otázky, které by byly pro běžnou populaci snadné a naopak. Základní školení finanční gramotnosti tyto nerovnosti alespoň částečně vyrovná.

4) Internetové stránky Život bez dluhů – autorské články, ověřené odkazy a původní kalkulátory

Internetové stránky projektu SEKO s podtitulem Život bez dluhů slouží jako hlavní brána k informacím nejen projektu, ale především o finanční gramotnosti jako takové. Jsou určeny především cílové skupině projektu, ale také širší veřejnosti. Aktuálně obsahují více než 150 autorských článků k životním situacím v návaznosti na kompetence Standardu finanční gramotnosti dospělého občana a samy o sobě jsou návodné

a edukativní. Stránky dále obsahují odkazy na občanské a dluhové poradny, specifické informace pro odborníky (včetně aplikace nového občanského zákoníku). Stránky také obsahují autorsky vyvinuté kalkulátory k výpočtu čistého příjmu ze zaměstnání, který zahrnuje indikativní výpočet nezabavitelné částky platu, a sestavení ročního rozpočtu domácnosti, který orientačně vyhodnocuje stav zacházení s rodinnými financemi. Oba kalkulátory jsou pomůckou pro hospodaření s penězi nejen pro cílovou skupinu projektu.

5) Spolupráce na tvorbě studijních podkladů pro základní školení SEKO (s dodavateli školení)

V rámci přípravy a realizace základních školení finanční gramotnosti projektu SEKO, která jsou zajišťována dodavatelsky, vznikají unikátní učební materiály vycházející ze souboru kompetencí Standardu finanční gramotnosti dospělého občana projektu SEKO. FDV akredituje obsahovou správnost dodavatelských řešení a následně zpracovává vlastní učební materiály, které budou sloužit jako výukový podklad pro akreditované rekvalifikační kurzy. Učební materiály pak společně s podklady z internetové prezentace, propagačními materiály a analytickými výstupy z projektu SEKO budou sloužit k vytvoření obecně platné a garantované brožury se základy finanční gramotnosti dospělého občana podle Národní strategie finanční gramotnosti a Standardu finanční gramotnosti dospělého občana projektu SEKO.